

ЛЮДИНА І СВІТ У ТВОРЧОСТІ Ф. КАФКИ*

УРОК ЗА НОВЕЛОЮ «ПЕРЕВІЛЕННЯ», 11 КЛАС

Світлана ДЕМ'ЯНЕНКО, викладач-методист Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка

ІІІ. Робота в мікрогрупах. Презентація до-слідницьких проектів.

Методичний коментар. Клас треба поділити на підгрупи, кожна з яких має підготувати відповідно до визначеної проблеми літературознавче дослідження, а також інсценізацію або виразне читання уривку з новели Ф. Кафки «Перевілення». Учні можуть продемонструвати власні ілюстрації до твору.

Під час презентації кожній із груп задають додаткові запитання.

Проект 1. Чи можна вважати Грегора людиною, яка щиро сердно піклується про свою родину?

Додаткові запитання.

- Зачитайте уривок, у якому йдеться про фізичний стан Грегора після перевілення. Яку фізичну недугу людини це нагадує?
- Навіщо автор наділяє свого героя відразливою зовнішністю?
- Чому автор зберігає розміри людського тіла героя після перевілення?

Проект 2. Чому складні стосунки Грегора і батька (як і Кафки з батьком) автор описує у гротескній формі?

Додаткові запитання.

- Яким був матеріальний статок родини?
- Чому Грегор Замза з болем і ненавистю думав про службу?
- Чи можна засуджувати поведінку батька, який приховував від сина гроші? Дайте оцінку такої жорстокої поведінки батька до Грегора з позиції самого батька.

Проект 3. Як вплинуло перевілення Замзи на інших людей?

Додаткові запитання.

- Родинні почуття формуються на основі вияву взаємної безкорисливої любові. Чи була в родинному колі така любов до Грегора Замзи?
- Чому ніхто з членів родини та близького оточення Грегора не виявив співчуття, не допоміг головному герою твору?
- Чому автор називає батьків Грегора після смерті сина лише «пан», «пані Замза»?

Методичний коментар. На дошці проектується логічна схема «Мікроклімат взаємостосунків у родині Грегора Замзи». Відбувається колективне обговорення коментарів до кожного з етапів життя головного героя новели (додаток 1).

Проект 4. У чому полягає метафоричність опису інтер'єру помешкання Грегора.

Додаткові запитання.

- Де відбуваються події новели? Чому автор обмежує простір квартирою?
- Яке ідейно-художнє значення мають такі образи-символи, як двері, вікно, письмовий стіл, портрет дами, яблуко?
- Чому автор надає перевагу замкнутому простору?

Методичний коментар. Спілкування Грегора з навколишнім світом нагадує замкнute коло, яке умовно можна представити як схему:

Друг і біограф письменника Макс Брод писав: «Кафка говорить образами, тому що мислить образами». Тож для розкриття ідейного задуму митця необхідно зрозуміти метафоричний зміст кожної деталі, присутньої у творі. Образи-символи допомагають відобразити світосприйняття Ф. Кафки, передати хворобливий стан героя, його самотність, відчай, нерозуміння і байдужість близьких.

Кімната постає як образ замкнутого простору, що відгороджує Грегора від світу. Спочатку це скромно вмебльована малих розмірів кімната, потім – голі стіни, а у третій частині – склад для непотребу.

Символічне значення має образ дверей. Частіше зачинені, ніж відчинені, вони – символ трагічної самотності і відчуження героя. Двері відмежовують Грегора після жахливого переворення від навколишнього світу. І нехай цей світ жорстокий, антигуманний, але по той бік дверей, де перебуває Грегор, панують самотність, безвихід і неможливість особистості існувати. Вікно – це зв'язок із зовнішнім світом, світлом,

* Закінчення. Початок див. «Всесвітня література в сучасній школі». – 2015. – № 9.

сонцем. У новелі Грегор спостерігає дощ замість очікуваного світла.

Яблуко в тексті новели – символ страждань і сліз. Письмовий стіл символізує творчість, портрет дами – кохання, якого був позбавлений наш герой.

Проект 5. Яку роль відіграє мотив музики у творі?

Додаткові запитання

- Яким мало би бути, на вашу думку, ставлення сестри до Грегора?
- Чому в оточенні Грегора немає друзів, коханої дівчини?
- Кому була вигідною смерть Грегора?

Проект 6. Яку роль відіграє пейзаж у творі? Визначте, які кольори згадуються, які переважають.

Додаткові запитання

- Чому Грегор не бунтує? Який вихід він приймає у ситуації, що склалася?
- Чи розцінюєте ви фінал новели як подвиг альтруїзму?
- Чи можна смерть Грегора вважати своєрідним захистом від самотності?

Учитель. Сам митець зізнався: «Я не пишу нічого такого, що абсолютно не мало б ніякого відношення до мене». До речі, ім'я Грегора Замзи за способом письма спеціальними умовними знаками означає прізвище «Кафка».

Проект 7. Що спільнога та відмінного між образом Грегора Замзи та Кафкою?

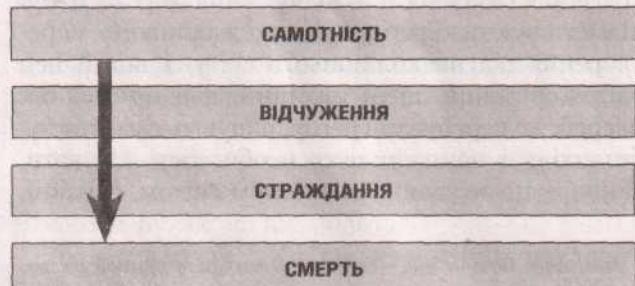
Додаткові запитання

- Чи може доля письменника вплинути на характер творчості?
- Чи можна долю письменника та літературного героя назвати трагічною? У чому полягає трагедія кожного з них?
- В. Набоков стверджував, що комаха, на яку перетворився Грегор, могла би вилетіти у вікно. Чому у кафкіанському світі такий політ неможливий?

IV. Адаптивно-перетворювальний етап.

На основі схеми «Трагічний шлях Грегора Замзи» охарактеризуйте етапи, які визначають трагічний шлях людини ХХ століття.

Трагічний шлях Грегора Замзи

Проблемне питання. Який він, кафкіанський світ? У чому полягає його трагічність?

(Понурий, пригнічений, сповнений ірраціональністю і абсурдом, заплутаний, іноді безглуздо складний. Найбільший трагізм і пессімізм світогляду австрійського письменника ХХ століття полягає в його відчутті ворожості світу та життя людини (зло, що в ньому існує, будь-яко хвилини може звалитися на людину і знищити її), у відчутті непереборного відчуження між людьми (людина приречена на самотність, ніхто не може її зрозуміти до кінця і не може допомогти їй в її нещастях; усі наявні зв'язки між людьми – суспільні, сімейні, подружні – лише видимість, умовність). Тож світобачення письменника трагічне. Людина в цьому світі – самотня комаха, якій не слід чекати від когось допомоги).

Дистанціювання від тексту.

Учитель. Е. Йонеско так відгукнувся про твір митеця: «Я відкрив Кафку доволі пізно. Перше, що я прочитав, – це було «Перевтілення», яке вразило мене... Я тільки відчував за всім цим щось жахливе, що може статися із кожним з нас, хоч це і представлено у вповні ірреальній формі... Я зрозумів так, що кожен з нас може стати чудовиськом, що в кожному з нас причайлася така можливість. Чудовисько здатне вилізти назовні у будь-який момент. І тоді з нами відбудеться перевтілення. Інакше кажучи, чудовисько, що причаїлося всередині нас, здатне перемогти. Адже людська юрба, цілі нації періодично втрачають людську подобу: війни, повстання, погроми, різанина, колективні злочини, диктатури, репресії. І це лише частина тих форм, в яких виявляється наша потворність...».

А Б. Брехт зазначав, що у творі Ф. Кафка «...з великою фантазією описав майбутні конглабори, майбутнє безправ'я, глухе, кероване незбагненими силами, життя самотників...».

Комунікативно-групові завдання.

Змоделуйте позатекстову ситуацію, спроектувавши символічний план «Перевтілення» на:

- a) митеця, якого заарештували за доби сталінських репресій;
- b) єрея, котрий опинився на окупованій нацистами території;
- c) українського воїна-повстанця, який потрапив до НКВД;
- d) українського націоналіста, який опинився на тимчасово окупованій території Донецька і Луганська;
- e) хворого з діагнозом «церебральний параліч» (СНІД тощо).

V. Узагальнення вивченого матеріалу.

1. Проблемні питання. Ф. Кафка планував умістити «Перевтілення», яке називав «великим викриттям», разом із двома іншими новелами

(«Вирок» і «У віправній колонії») в одну збірку, що мала б називатися «Кари». Визначте, про що свідчить цей намір письменника. Що викриває автор? Наскільки актуальним був твір у час його написання? А для сучасного читача?

2. Коментування вислову. У ставленні до близького є щось від молитви, у ставленні до себе – від пошуку, молитва дає сили для пошуку. (Ф. Кафка)

3. Рефлексія думок. Дайте відповідь на питання, задане на початку заняття. Хто він, Франц Кафка? Що хвилювало, що бентежило його душу? У чому полягає сутність концепції митця?

4. Слово вчителя. Митець-пророк Франц Кафка – засновник нового художнього мислення у мистецтві ХХ століття. Світ Кафки сповнений відчуттів болю, нелюдської самотності, безвихіді, відчуженості, безкінечного зла, буденності жаху реального життя, сірої безпросвітної нудьги, що стала наче формулою перевтілення. Це визначило і основну тему творів Ф. Кафки – відчуженість, самотність людини.

Досліджуючи процеси, що відбуваються в людській душі, митець визначив загальну «хворобу» суспільства ХХ століття – деградацію особистості, що виявляється в байдужості і душевній черствості, відсутності щирості у стосунках навіть між найріднішими людьми.

Попри всю свою пессимістичність Франц Кафка залишався великим гуманістом, завжди співчував «маленький людині», приреченій на відчуження, самотність та загибель у жорстокому й бездушному світі. Головний герой новели Гретор Замза хоч і безсилий перед жорстокістю світу і його абсурдністю, попри все до кінця (навіть у подобі комахи) зберігає шляхетність, гідність та інші найкращі людські якості.

Митець був переконаний, що лише віра в людину як найвищу цінність, міру всіх речей, може зробити світ чистим, правдивим і сталим.

Як заповіт нині звучать слова письменника: «Слід раптом звернутися до добра. І ти вже врятований, незважаючи на минуле і навіть майбутнє».

VI. Підбиття підсумків.

Експрес-тест (додаток 2).

Оцінювання навчальних досягнень.

VII. Домашнє завдання.

Напишіть твір-роздум на одну із запропонованих тем:

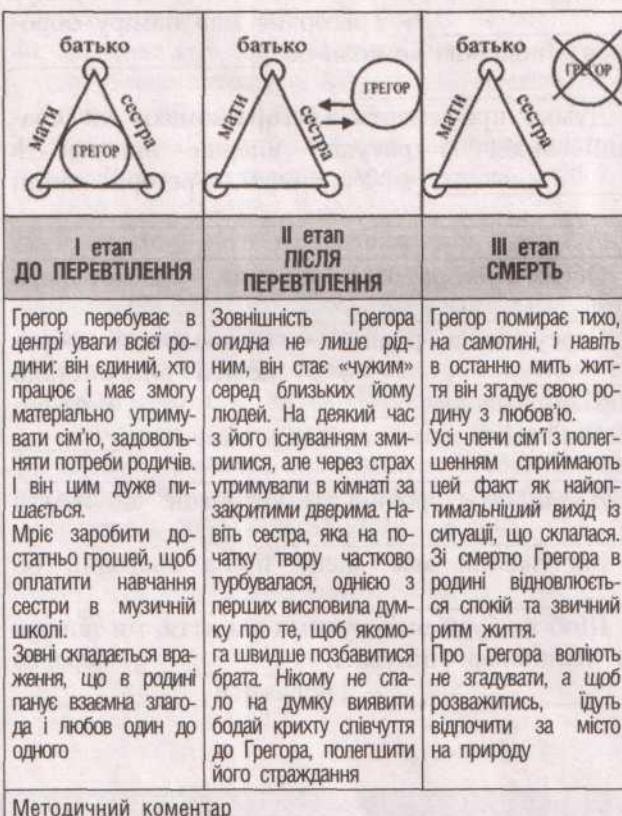
- Трагедія самотності «маленької людини» ХХ століття;
- Біль Ф. Кафки і мій біль;
- Безсилия людини перед абсурдністю навколоїншої дійсності;
- Прокинувшись, я побачив, що перетворився на...;

• Це може статися з кожним із нас...
Або напишіть уявного листа Ф. Кафки до нащадків, який розпочинався б такими словами митця:

- «Я живу в своїй родині більш чужим, аніж найчужіший...»;
- «Людина у світі – маленька комаха...»;
- «Тільки люди, яких вразила однакова недуга, розуміють одне одного...»;
- «Мистецтво – це дзеркало, воно «забігає наперед», як годинник...».

Додаток 1

Мікроклімат взаємостосунків у родині Гретора Замзи

Додаток 2

Завдання. Допишіть речення.

Біля витоків модернізму стоять три найвидатніші прозаїки ХХ століття – це _____. Кафкіанство – це _____.

Ф. Кафку вважають представником _____.

У літературі дебютує _____.

Основний мотив творчості – _____, центральний образ – _____.

Свій літературний доробок митець заповів _____, бо _____.

Ідея новели «Перевтілення» – _____. Грегор працює _____. Він не міг звільнитися із роботи, яку ненавидів, бо _____. Про свою родину він думав з _____. У перші дні після перевтілення найбільше Грегора турбувало те, що він _____. Свій новий стан Замза сприйняв як _____. Після перевтілення члени родини _____. Найжорстокішим до Грегора був _____. Коли мати та сестра виносили меблі, Грегор намагався захистити _____. «Хіба він тварина, якщо його так причаровує _____?» Грегор не мав наміру боротися з подобою комахи, бо _____.

Думка про смерть Грегора-комахи як кращий вихід із ситуації вперше виникає в _____. У смерті Грегора винні _____, бо _____.

Образ Грегора Замзи-комахи – це метафора _____. Стосунки в родині – символічний образ _____. У новелі використано образи-символи _____, метафоричний зміст яких полягає у тому, що _____.

Я для себе зробив(ла) висновок, що життя Відчуження має місце й на сьогодні, бо _____.

Щоб не бути викинутими з життя, ми повинні найбільше цінувати _____, берегти _____, поважати _____.

ЛІТЕРАТУРА

- Белей Н. І. «Смерті не знає душа...». Конспект урока за новелою Ф. Кафки «Перевтілення» // Зарубіжна література. – 2003. – № 310. – С. 49–53.
- Борецький М. Гріх бути байдужим. До вивчення творчості Франца Кафки (новела «Перевтілення») // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 1997. – № 10. – С. 40–43.
- Бровко А. Життєвий і творчий шлях Франца Кафки. Оповідання «Перевтілення» // Всесвітня література. – 2013. – № 9. – С. 35–40.
- Васильєв Є. М. Франц Кафка. Новела «Перевтілення» та інші твори: Посібник для 11 класу. – Х.: Вид-во «Ранок», 2002. – 64 с.

- Васильєв Є. М. Аналіз новели Франца Кафки «Перевтілення» // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 9. – С. 34–37.
- Вовк Я. Жорстокий світ самотності. Оповідання Ф. Кафки «Перевтілення» // Зарубіжна література. – 2002. – № 4. – С. 28–30.
- Вознюк О. Художній світ Кафки у новелі «Перевтілення» // Зарубіжна література. – 2001. – № 11. – С. 2.
- Волошук Е. В. Вивчення зарубіжної літератури в 11 класі: Посібник для вчителя. – К.: Освіта, 2002. – 208 с.
- Волошук Е. В. Путь к постиженню художественного мира Франца Кафки // Відродження. – 1994. – № 2. – С. 14–16.
- Волошук Е. В. Хроніка мандрів духу. Етюди про Франца Кафку. – К.: Юніверс, 2001. – 144 с.
- Волошук Е. В. Франц Кафка і Томас Манн: два типи модерністського художнього мислення («дисгармонійного» і «гармонійного») // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2007. – № 10. – С. 54–57.
- Воропаєва О. Б. Трагедія Грегора Замзи: урок за новелою Ф. Кафки // Зарубіжна література. – 2008. – № 2. – С. 40–42.
- Гладишев В. Вивчення літературного твору має бути контекстуальним (Матеріал до вивчення оповідання «Перевтілення» Ф. Кафки) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2003. – № 9. – С. 54–55.
- Гладишев В. Використання біографічного контексту художнього твору: на матеріалі новели «Перевтілення» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2008. – № 7–8. – С. 98–100.
- Жалай Ю. Що знаєш ти про мій біль, і що я знаю про твій... // Всесвітня література в школах України. – 2014. – № 9. – С. 44–46.
- Затонський Д. В. Франц Кафка // Всесвіт. – 1983. – № 7.
- Затонский Д. Ф. Кафка и проблемы модернизма. – М.: Высшая школа, 1972. – 136 с.
- Зікіна В. І. «Смерті не знає душа...» // Зарубіжна література. – 2003. – № 10. – С. 49–59.
- Кастоварова Е. А. Урок-семінар «Расколотий мир Франца Кафки», 11 клас // Русский язык и литература в школах Украины. – 2013. – № 4. – С. 14–21.
- Ковбасенко Л. Ф. Кафка: людина в цьому світі – самотня комаха. Конспект уроку з вивчення оповідання «Перевтілення» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 1998. – № 8. – С. 57–58.
- Косогова О. О. Метод проектів на уроках зарубіжної літератури. – Х.: Вид-во «Ранок», 2008. – С. 61–68.
- Кухар Л. А. Поет співчуття і жалю: до 125-річчя від дня народження Франца Кафки (1883–1924) // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2008. – № 3. – С. 33–39.
- Ланецька Т. В. Про що кричить Грегор Замза? // Зарубіжна література в школах України. – 2008. – № 5. – С. 39–42.
- Логвин Г. П. Чи ж почують його люди? Новела Ф. Кафки «Перевтілення», 11 клас // Зарубіжна література. – 2003. – № 10. – С. 53–58.

25. Матвієнко С. Г. Бруно Шульц та Франц Кафка на тлі настроїв «безґрунтянства» // Наукові записки. – К., 2001. – Т. 19: Філологічні науки. – С. 87–91.
26. Набоков В. Франц Кафка // Всесвіт. – 1993. – № 3–4. – С. 152–163.
27. Ніколенко О. Духовні перетворення Ф. Кафки та М. Хвильового. Аспекти компаративного вивчення // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2000. – № 2. – С. 23–30.
28. Нагорна А. Ю. Вивчення літературного твору у філософському контексті. Урок-евристична бесіда за новелою Ф. Кафки «Перевтілення» // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. – № 7. – С. 57–60.
29. Пекарська Н. І. До Кафки – через Гоголя. Урок типологічних сходень // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 9. – С. 48–50.
30. Розман Н. І. Новела Ф. Кафки «Перевтілення» крізь призму Овідієвих «Метаморфоз» (конспект уроку-зіставлення) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2001. – № 10. – С. 39–40.
31. Рудаківська С. В. «Привести світ до чистоти, правди, сталості...». Урок за новелою Ф. Кафки «Перевтілення», 11 клас // Зарубіжна література. – 2000. – № 1. – С. 18–28.
32. Савута Ж. Д. Духовні «перетворення» герой Ф. Кафки та М. Хвильового // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2002. – № 7. – С. 33–37.
33. Семеняк Г. Г. «У житті як у тунелі...» // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2002. – № 6. – С. 23–26.
34. Семеняк Г. Г. «Простягніть одне одному руку...»: урок-вікторина // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2000. – № 11. – С. 30–33.
35. Силкіна В. І. «Заповідав знищити свої рукописи...»: до вивчення новели Ф. Кафки «Перевтілення» // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 10. – С. 58–59.
36. Соколова Т. Розколотий світ: комплексна система завдань за новелою Ф. Кафки «Перевтілення» // Всесвітня література в сучасній школі. – 2013. – № 6. – С. 12–16.
37. Чертенко О. Сновидіння генія, що прокинувся (роздуми про «Перевтілення» Ф. Кафки) // Зарубіжна література. – 2001. – № 37 (245). – С. 3–4.
38. Чечетіна Л. Заглянемо у світ Кафки: урок-бесіда за новелою «Перевтілення», 11 клас // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2003. – № 10. – С. 28–31.
39. Факторович Б. З., Штейнбук Ф. М., Бойко Л. Я. Кафка «Перевтілення». Матеріали до варіативного вивчення // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 1999. – № 7. – С. 45–58.
40. Хроменко І. А. Ігрові та творчі завдання на уроках зарубіжної літератури, 8–11 кл. – Тернопіль: Мандрівець, 2008. – 172 с.
41. Хроменко І. Розочарований крик самотньої людини // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 9. – С. 11–19.
42. Хроменко І. А. У розколотому світі Франца Кафки: матеріали до вивчення новели «Перевтілення» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2006. – № 2. – С. 15–23.
43. Шкіловська О. Н. «Що зі мною сталося?...»: система уроків за новелою Ф. Кафки «Перевтілення» // Зарубіжна література в школах України. – 2007. – № 1. – С. 30–35.
44. Шуть С. «І комаха має серце...». Особистісно орієнтований урок як шлях до мети // Зарубіжна література. – 2003. – № 33 (337). – С. 5–7.

КОНКУРС «ТВОРЧИЙ УЧИТЕЛЬ – ОБДАРОВАНІ ДІТИ»

Дарина ІВЧУК, учениця 7 класу Баранівської гімназії, Житомирська область
Учитель Оксана ТІХОМІРОВА

УКРАЇНА

Україно, ненько моя!
Піднімають тебе з колін
Патріоти твої.
Україно, ненько моя!
Пам'ятаєш ти майдан, кров пролиту
За свободу, за долю нашу.
Бачить світ силу й волю нашу.
Україно, ненько моя!
Все здолаємо ми з тобою!
Ми за тебе – із любов'ю!

